

Др Светислав Љ.
МАРКОВИЋ, проф.

ПОЛА ВЕКА ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА У ЧАЧКУ

УДК: 378(497.11)“1960/...”

АПСТРАКТ: Чачак са својом околином данас располаже сасвим солидним образовним капацитетима. Ту је једна предшколска установа са 16 организационих јединица, неколико приватних обданишта, 18 основних школа, од којих је 16 осморазредних (седам у граду, а девет на сеоском подручју), једна специјална и једна музичка школа, осам средњих школа (шест класичних и по једна специјална и музичка), једна државна (Висока техничка школа) и једна приватна (Висока пословна школа) висока школа струковних студија, као и два факултета (Технички и Агрономски). Почети високог образовања у Чачку, као и у целој западној Србији, везани су за 1960. годину, када су основане Виша техничка и Виша пољопривредна школа. Петнаест година касније са радом је почео и први чачански факултет (Педагошко-технички), а три године након тога и Агрономски. У овом раду су приказани подаци о оснивању и најзначајнијим годинама у досадашњем раду чачанских високошколских установа.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: високо образовање, Чачак, више школе, високе школе, факултети

Увод

Чачак, град који је био у жижи актуелних дешавања у основном и средњем образовању Србије, више од једног века касни са отварањем високих школа. Основно образовање овде је зачето још за време Карађорђевог устанка. Прва средњошколска образовна установа у Чачку била је Гимназија, која је почела са радом на Митровдан (8. новембра) 1837. године са два разреда, као полугимназија. Дечије забавиште у Чачку¹ отворено је у мају 1900. године, као приватна школа бивше учитељице Катарине Милосављевић.² Али, на високо образовање чекало се све до друге половине XX века. Прво је отворена Виша техничка школа, а недуго затим и Виша пољопривредна школа. Касније су свој рад почели Педагошко-технички и Агрономски факултет у Чачку.

1 Светислав Љ. Марковић, Илија Поповић, Јелисавета Суруџић: „Развој предшколског образовања у чачанском крају“, Конференција „Техника и информатика у образовању ТИО ‘08“, Чачак, 9–11. мај 2008, 128–133.

2 Прва дечја забавишта у Србији оснивају се 1882. године. Била су двогодишња и обухватала су децу од три до седам година. Закон о народним школама из 1898. први третира проблеме предшколског васпитања и утврђује положај и функцију забавишта у систему образовања.

Оснивање Више техничке и Више пољопривредне школе

Рад на реформи високог образовања заокружен је јуна 1960. године доношењем Општег закона о факултетима и универзитетима, а почетком 60-их је настављен спровођењем у пракси и доношењем нових прописа. Законом из 1960. омогућено је ширење мреже високошколских установа давањем могућности срезовима, општинама и привредним предузећима да их оснивају, чиме је подстакнута веза наставе и праксе; уведена је тростепена настава (први степен од две године – виша спрема, други од четири или пет година – висока и трећи у виду постдипломске наставе од годину дана којом се стицало звање магистра или специјалисте) ради обезбеђивања кадрова различитих профила и нивоа стручности у складу са потребама привреде. Подстакнуто је ванредно студирање. Повећана је улога студената, привредних предузећа и стручних удружења у управљању. Потврђена је слобода уписа и поштрџен режим студија...³

Решења о оснивању Више техничке школе и Више пољопривредне школе донео је Народни одбор Среза Чачак. Касније се испоставило да су седнице Среског већа и Већа произвођача, одржане засебно 27. септембра 1960. године, биле од историјског значаја.⁴ Поред доношења Решења о оснивању Више техничке школе у Чачку, одлучено је и да се средства неопходна за рад Школе обезбеђују из буџета Среза Чачак и доприноса заинтересованих привредних и политичко-територијалних организација. Народни посланик и први председник Савета Школе, Драга Цвијовић, као и званичници Среза Радисав Недељковић, Ђорђе Цајић, Милан Игњатовић и Јанко Петровић, уз неколико представника чачанских привредних организација, били су покретачи и иницијатори оснивања Више техничке школе у Чачку.⁵

У циљу решавања почетних проблема, пре свих пријема првих кадрова и расписивања конкурса за упис прве генерације студената, Народни одбор Среза формирао је Матичну комисију. Комисија је радила брзо и ефикасно. За првог директора Школе именована је др Драгица Стојановска⁶. Виша техничка школа у Чачку основана је у време када у Чачку и Западној Србији није постојала

3 Општи закон о факултетима и универзитетима од 28. јуна 1960. године, *Службени лист ФНРЈ*, 16 (1960), 29, 622–628.

4 Решење о оснивању Више техничке школе објављено је у *Службеном листу среза Чачак* (број 9) из 1960. године.

5 Миодраг Радојичић, *Петнаест година Више техничке школе у Чачку*, Виша техничка школа, Чачак, 1975, 17–25.

6 Др Драгица Обреновић-Стојановска, доктор хемијских наука, на првом конкурсном изабрана је за професора Више техничке школе на Хемијско-технолошком одсеку. Рођена је 5. децембра 1929. у Чачку. Завршила Природно-математички факултет (група хемија) у Београду (1954), где је магистрирала (1958) и докторирала (1960) са темом *Електролитичка екстракција бакра из сребрних легура*. Радила је у Гимназији и „Слободи“. На дужност је ступила 11. новембра 1960. године, а потом је у децембру исте године изабрана и

ниједна установа за више или високо образовање студената, па је то прва високошколска институција у овом делу Србије.⁷

постављена за директора Школе. На овим дужностима остала је у читавом изборном периоду, закључно са 30. септембром 1965. године. Радни век наставила је у привреди (Фабрика хартије, ПИК Чачак), а 1. октобра 1984. године изабрана је за професора Агрономског факултета за предмет хемија (касније је предавала органску хемију и биохемију). На Факултету остаје до пензије, 1995. године. Преминула је 16. децембра 2000. године у Чачку.

- 7 Књажевско-српски Лицеј, као ембрион високог школства, почео је да ради у Крагујевцу 1. октобра 1838. године. Имао је два одељења: Филозофско и Православно. После три године пресељен је у Београд. Од 1853. Лицеј има три одељења, односно Филозофски, Технички и Правни факултет, који су трајали по три године. Лицеј, 24. септембра 1863, прераста у Велику школу – Академију са три факултета: Филозофским (чије студије трају три године), Правним (четворогодишње студије) и Техничким (студије од четири године). Године 1905. Велика школа преименована је у Београдски универзитет.

Пре пола века високошколске установе биле су привилегија само шест српских градова: Београда, Новог Сада, Ниша, Крагујевца, Суботице и Приштине. Пре 1960. године постојали су следећи факултети: Филозофски (основан 1905), Грађевински (1905, као Технички), Правни (1905), Медицински (1905), Богословски (основан 1905, са радом почео 1920), Пољопривредни (1919), Економски (1931, као Висока школа за економију и трговину), Ветеринарски (1936), Фармацеутски (1945), Факултет спорта и физичког васпитања (1946), Рударско-геолошки (1946), Стоматолошки (1946), Природно-математички (1947), Машински (1948), Електротехнички (1948), Архитектонски (1948), Технолошко-металуршки (1948) и Шумарски (1949) факултет у Београду, као и Пољопривредни (1954), Филозофски (1954), Правни (1955), Технолошки (1959) и Медицински (1959) факултет у Новом Саду. Суботица је пре Другог светског рата имала Правни факултет (основан 1920). Постојао је само један универзитет – Београдски (основан 1905).

Година 1960. вероватно је најзначајнија (после 1905) у историји српског високог школства. Наиме, те године започињу са радом Саобраћајни и Филолошки факултет у Београду; Факултет техничких наука у Новом Саду; Економски факултет у Суботици; Филозофски факултет у Приштини; Технички, Медицински, Правно-економски и Машински факултет у Нишу; Машински факултет у Крагујевцу. Чак десет нових факултета! Поред њих, формиран је и други српски универзитет – Новосадски.

Што се тиче виших школа, стање је било знатно неповољније. Доношењем Закона о вишим школама 1956. године, убрзано је оснивање ових образовних институција. Прво се јављају више педагошке школе у Београду и Крагујевцу, а потом и друге: Виша комерцијална школа у Београду (1956), Виша железничка школа у Београду (1958), Виша текстилна школа у Београду (1958), Виша педагошка школа у Приштини (1958), Виша пословна школа у Косово Пољу (1958), Виша медицинска школа у Земуну (1958), Виша статистичка школа у Београду (1958), Виша политехничка школа у Београду (1959), Виша техничка школа у Новом Саду (1959), Виша пословна школа у Новом Саду (1959), Виша техничка машинска школа у Земуну (1959), Виша техничка школа у Крагујевцу (1959) и Виша техничка школа у Лесковцу (1959).

И за више школе 1960. година је од посебног значаја. Те године се, поред чачанских виших школа (техничке и пољопривредне), оснивају и Виша техничка школа у Суботици, Виша грађевинско-геодетска школа у Београду, Виша технолошка школа за неметале у Аранђеловцу, Виша хемијско-технолошка школа у Шапцу, Виша економска школа у Пећи, Виша пољопривредна школа у Шапцу, као и Виша финансијско-књиговодствена школа у Београду и Виша школа за

Почетак наставе на првој години (1. новембар 1960. године) и данас се слави као Дан Више (Високе) техничке школе. Настава је истовремено почела на три одсека: Електротехничком (Електротермијски смер), Машинском (Припремно-производни смер) и Хемијско-технолошком (смер Технологија, корозија и заштита), за 265 студената (127 редовних и 138 ванредних). Први наставници Школе изабрани су у новембру 1960. године.⁸ Четири наставника су примљени у стални радни однос: др Драгица Стојановска (професор хемије и први директор, 1960–1965), Леонид Енвалд (техничко цртање са нацртном геометријом), Надежда Пантовић (физика) и Милан Вукадиновић (математика). У стални хонорарни радни однос примљен је Душан Предојевић (математика). У хонорарни радни однос изабрани су инжењери из праксе: Славољуб Јанда (електротехника), Сретен Урошевић (механика) и Драган Радосављевић (основи машинства и познавање материјала). С обзиром на недостатак кадра и адекватног простора неопходних за реализацију наставних програма, настава се изводила по цео дан, често и у касним ноћним сатима.⁹

Истог дана (27. септембра 1960) исти орган (Народни одбор среза Чачак) донео је решење о оснивању Више пољопривредне школе. Настава за 76 бруцоша (41 редован и 25 ванредних) почела је 14. новембра. Наставнички колектив чинили су: др Петар Мишић (ботаника), др Миљивоје Џамић (хемија), др Периша Милошевић (алати и машине), Милан Мићовић (агроекологија), Радмило Видојевић (политичка економија), Милован Богдановић (педологија), Милорад Никшић (економска политика), Милутин Пантовић (агрохемија), Миљивоје Склопић (руководилац вежби из ботанике) и Вера Пешић (руководилац вежби из агрохемије). Први и једини директор ове школе био је Милан Мићовић. За првог председника Савета школе изабран је Милорад Никшић, тадашњи председник Скупштине општине Чачак и наставник у школи. Виша пољопривредна школа радила је до 1980. године и за то време одшколовала 634 инжењера пољопривреде. За све време радио је само један одсек (Воћарски), иако је било покушаја да се покрену и Ратарски и Виноградарски.¹⁰

спољну трговину у Београду. Ове две последње касније су се фузионисале са Вишом комерцијалном школом и Вишом статистичком школом. Данас је то Београдска пословна школа.

После 1960. дошло је до снажног пораста броја високошколских установа и до процеса деметрополитанизације високог школства. Само за пет година, од 1959. до 1964. у Србији је отворено 11 факултета, једна висока и 21 виша школа. (Подаци узети са сајта Министарства просвете Републике Србије и WEB презентација наведених високошколских установа, монографија и споменица о њиховом раду и са CD издања *Будућност виших школа у Србији, Академија струковних студија*, Београд, 2006)

- 8 Светислав Љ. Марковић, „Четрдесет година рада Више техничке школе у Чачку“, *Чачански глас*, 27. октобар, 3. новембар и 10. новембар 2000, 11.
- 9 Светислав Љ. Марковић, *Виша техничка школа Чачак 1960–2000*, Виша техничка школа, Чачак, 2000, 7–27.
- 10 Томислав Продановић, *Монографија 1978–1998*, Агрономски факултет, Чачак, 1998, 7–10.

Један од првих задатака оснивача био је обезбеђивање адекватне зграде за функционисање школа. Обе више школе биле су лоциране у објекат намењен за средњу економску школу (данас је то зграда Агрономског факултета). Још 1956. године започета је изградња средњошколског објекта у Улици Цара Душана. До 1958. године зграда је била озидана и кровљена, без прозора и врата, електричне, водоводне и канализационе мреже (о телефону се није ни размишљало). Тада су радови прекинути. Међутим, врло брзо, у току октобра месеца 1960. године, како-тако су оспособљене три слушаонице, две канцеларије и наставничка зборница. Минимум простора неопходан за почетак рада био је обезбеђен. У учионице су убачене пећи на дрва чији су чункови, у недостатку димњака, вирили кроз прозоре. Једним каблом доведена је и електрична енергија. Питање водоснабдевања решено је постављањем ручне пумпе испред зграде. Столови и столице, неопходни за почетак рада, позајмљени су од чачанског Угоститељског предузећа „Морава“. Нешто касније, у току 1962. и 1963. године, завршена је изградња савремене школске зграде са пространим, добро осветљеним учионицама и комфорним амфитеатром.¹¹ Потом је право коришћења ове зграде пренето на Вишу техничку и Вишу пољопривредну школу у сразмери 3:1.

Ни проблем обезбеђења потребног наставног кадра није се могао решити без помоћи привредних организација нашег града. Тако су највећа предузећа омогућила својим најбољим инжењерима, који су имали значајно производно искуство, да дају знатан допринос у спровођењу наставних планова и програма.¹² У почетку су такви стручњаци ангажовани као хонорарни наставници и сарадници. Свакако треба истаћи да су највећу помоћ чачанским високообразовним установама у првим годинама рада пружили одговарајући факултети из Београда. То се, пре свега, односи на професоре који су долазили у Чачак да држе наставу, али и на учила, простор и опрему за извођење лабораторијских вежби и стручну литературу.¹³

11 Миодраг Радојичић, *25 година високошколске наставе електротехнике и машинства*, Педагошко-технички факултет, Чачак, 1985, 32.

12 Највећу кадровску, материјалну организациону помоћ чачанским високошколским установама пружила су локална предузећа машинске и електроиндустрије „Слобода“, ЦЕР, Технички ремонтни завод, Фабрика ревног алата, Фабрика хартије, „Електроморава“ и „Електродистрибуција“, грађевинске фирме „Хидроградња“ и „Ратко Митровић“, као и „Милан Благојевић“ из Лучана. О томе најбоље сведочи податак да је само Виша техничка школа за 50 година рада ангажовала преко 300 сарадника, од којих је више од половине из наведених предузећа. И већина професора Више (Високе) техничке школе и Техничког факултета прва инжењерска искуства стекли су у чачанским привредним организацијама. Ентузијазм и амбициозност младих чачанских инжењера најсликовитије се може сагледати из чињенице да је само ЦЕР изнедрио око 15 доктора наука и два академика (проф. др Миленка Шушића и проф. др Момчила Ристића).

13 „Велики број професора са београдског Универзитета долазио је у Вишу техничку школу да погледа услове под којима се обучавају наши студенти или као референти при изборима наставника у циљу упознавања са кандидатима. У живом сећању ми је остала посета академика, професора Тутунџића и његовог тада блиског сарадника др Александра Деспића (каснијег

Прво предавање у Вишој техничкој школи, а истовремено и у чачанском високом школству, одржао је Милан Вукадиновић Џане. Било је то 1. новембра 1960. године. Наравно, посреди је била Математика.¹⁴

Почетак рада ове две високошколске установе дао је нови дух граду на Морави. Нешто ново се дешавало, што је за Чачане до тада било незамисливо, односно представљало је привилегију великих градова, пре свих Београда и Новог Сада. По први пут мештани вишак слободног стамбеног простора нуде студентима, изнајмљују се собе за смештај бруцоша. Хроничари су забележили да је овде 2. фебруара 1961. године, први пут у вишевековној историји Чачка, одржана бруцошијада.

Бруцошијада није била једина активност студената. Своју зрелост и приврженост заједничким, друштвеним циљевима, студенти су показали кроз бројне акције. Свакако да је те прве године најважнија акција била поправљање прилазног пута Школи и уређење улица, али и копање канала дугог преко 400 метара за постављање електричног вода до Школе.

„Отварање и почетак рада Више техничке школе у Чачку променио је живот једног дела популације рођене у првој половини прошлог века... Била је то генерација која је рођена пре телевизије, хемијских оловака, транзистора, машина за прање. Нисмо знали шта је пица, Мекдоналдс, трава се косила, а не пушила, силикон се користио за заптивање санитарације. Можете замислити ‘како нам је било тешко и како смо јадно живели.’“¹⁵

Већ од наредне школске (1961/1962) године Виша техничка школа проширује своје капацитете отварањем новог одсека. Био је то Грађевински одсек (смер Конструкциони).

Обе школе су биле двогодишње, односно настава је реализована у четири семестра. Настава (предавања и вежбе) је извођена свакодневно, а радна недеља је бројала шест дана. Испитни рокови су били јануарски, јунски и септембарски, док су апсолвенти имали и априлски и октобарски рок. Ванредни студенти су имали истоветне обавезе као и редовни, с тим што је за њих настава организована у два циклуса: у време зимског распуста (у јануару), и у току месеца маја.

потпредседника САНУ). У немогућности да обезбедим адекватно превозно средство да угледне госте доведем од аутобуске станице (преко пута кафане ‘Цар Лазар’) до Школе, у последњем тренутку сам пронашла једно теренско возило марке ‘Газ’. Снебивајући се пред тек пристиглим гостима, објаснила сам да ми је изузетно непријатно што тренутно немам путничко возило којим би се пребацили до Школе. Академик Панта Тутунџић кроз осмех рече: ‘Ја ћу цитирати професора Гигу Гершића који је рекао: – Више волим да се као фукара возим најпримитивнијим колима него да као господин идем пешке.’“ (сећање проф. др Драгице Стојановске исказано аутору 2000. године).

14 Светислав Љ. Марковић, „Виша техничка школа 46. пут“, *Школарац*, Машинско-саобраћајна школа Чачак, бр. 4, Чачак, 2006, 11.

15 Из изјаве проф. др Сретена Поповића, студента прве генерације ВТШ, дате аутору 2010. године.

У току 1962. и 1963. године услови за рад студената и наставника су знатно побољшани. Оспособљени су један амфитеатар са 200, две слушаонице са 150, четири учионице са 80 седишта, затим шест канцеларија, зборница за наставнике, две просторије за студентску организацију и подрумске просторије за лабораторије. Школска зграда је загревана централним грејањем. Питање грејања решено је изградњом инсталације и котларнице. Нов школски намештај набавила је Фабрика резног алата. Истовремено је изграђена и посебна зграда у којој су биле смештене лабораторије неопходне за извођење вежби студената. Средства за изградњу те зграде обезбедио је Чачански срез заједно са Републичком заједницом образовања СР Србије. Изградња лабораторије површине 300 m² са четири лабораторије и исто толико кабинета завршена је 1963. године.

Са почетком рада виших школа до изражаја је дошла и потреба за формирањем библиотеке која би садржала најважнија дела стручне литературе. Студенти су неопходне књиге и уџбенике тешко набављали. Углавном се радило о издањима београдских факултета. Поједине књиге су биле прескупе. У том циљу Виша техничка школа је само две године од оснивања (1962) формирала своју библиотеку са невеликом читаоницом (са око 30 места).

У историјату чачанског високог образовања посебно место заузима 1962. година. Тада су дипломирали први студенти Више пољопривредне и Више техничке школе у Чачку. Први инжењери воћарства, који су дипломирали 26. јуна 1962. године, били су Ратко Бабић, Гордана Костић, Милутин Поповић и Срећко Гавровић. На Вишој техничкој школи први инжењер дипломирао је на Хемијско-технолошком одсеку 6. јула 1962. године. Била је то Бранка Ружић. Недуго затим, 25. јула исте године, студије успешно завршавају четири студента на Електротехничком одсеку: Сретен Поповић, Драган Томовић, Јусуф Мулалић и Илија Станковић. Први машински инжењер био је Симеун Бабић, који је дипломирао 10. септембра исте године. Следеће године, 9. јула 1963, студије завршава и први грађевински инжењер Милош Брајковић.¹⁶

Издавачка делатност чачанских високообразовних установа баштини традицију дугу четири и по деценије. Први уџбеници су објављени 1965. године. Аутор прве књиге Збирка решених задатака из математике био је Милан Вукадиновић. Занимљиво је да се као издавачи првих уџбеника појављују Савез студената виших школа Чачак и Савез социјалистичке омладине виших школа Чачак. Значи, студентске организација обе више школе заједно.¹⁷

У решавању проблема студентског стандарда Народни одбор Среза Чачак учинио је највише што се могло за то време. Започету градња објекта намењеног

16 Светислав Љ. Марковић, *Висока школа техничких струковних студија Чачак: 50 година рада*, Висока школа техничких струковних студија Чачак, едиција „Посебна издања“, књига 10, Чачак, 2010.

17 Светислав Љ. Марковић, *Издавачка делатност Високе школе техничких струковних студија Чачак: библиографија*, Висока школа техничких струковних студија Чачак, едиција „Посебна издања“, књига 11, Чачак, 2010.

за Дом стараца изменио је и претворио у Дом студената. У непосредној близини Више техничке школе и Више пољопривредне школе, 12. децембра 1962, основан је Дом студената виших школа. Прве станаре, студенте ове две више школе, примио је 10. фебруара 1963. године. Било их је 79, а до краја школске године усељено је 95 студената.¹⁸ За првог директора Дома именован је Михаило-Мико Михаиловић. Касније је организацију исхране студената преузело Угоститељско предузеће „Морава“ у својим објектима, пре свих у ресторану „Париз“.

Активност организација Савеза студената била је изражена кроз културно-забавни, спортски и политички рад. У школској згради студенти су имали своју просторију–секретаријат, затим студентски клуб намењен забавном животу студената (пре свега веома посећене шаховске турнире) и студентску продавницу, популарно названу Скриптарница. Постојала је и повезаност студентске организације са Гарнизонем ЈНА у Чачку и чачанским средњим школама, која се изражавала кроз бројна спортска такмичења као и кроз културно-забавни живот. Активност студената огледала се и у омладинским радним акцијама. Основан је и студентски Радио-клуб. Студенти су активно учествовали и у друштвено-политичком и културном животу града. Појединци су били и оснивачи првог Фото-кино клуба у Чачку. Пригодним програмима обележаван је Дан студената (4. април). Посебно добро су организоване бруцошијаде и дочеци нових година. Средином седамдесетих година XX века студенти оснивају спортско друштво, у коме доминира Кошаркашки клуб „Студент“.

Уклапајући се у реорганизацију мреже високошколских установа у СР Србији, Виша техничка школа у Чачку је реорганизована, па од школске 1968/1969. године ради са два одсека: Електротехничким (смер Општи) и Машинским (смер Припремно-производни). И поредукидања два одсека (Хемијско-технолошког и Грађевинског) интересовање свршених средњошколаца за студирање на Вишој техничкој школи у Чачку било је све веће. Средином седамдесетих година конкурисало је и по четири-пет потенцијалних бруцоша на једно место у школској клупи. У овој школи, од школске 1974/1975. године, настава се организује у пет семестара.

У Вишој техничкој школи је од 1974/1975. школске године отворен и Одсек за позивно више образовање радника електротехничке и машинске струке. Задатак новог одсека био је да се радницима са већим искуством омогући стицање нових сазнања, углавном теоријских, упознавање са новим технологијама, као и стварање неопходних предуслова за самостално праћење техничког развоја и решавање конкретних производних проблема. И за овај одсек је владало велико интересовање, па је већ прве школске године уписано 111 студената-радника. Наставни планови и програми за овај одсек израђени су у сарадњи са компетентним привредним субјектима. Настава је извођена у четири семестра. Након девет година рада Одсека за образовање радника, у

18 | Благоје Радивојевић, Милан Ђоковић, 30 година Студентског дома у Чачку, Студентски центар, Чачак, 1992.

складу са тенденцијама у целој Србији, од 1983. године обустављен је упис на овај одсек. За девет година на овај одсек уписано је 685 радника, од којих је 522 металске, а 163 електротехничке струке. Њих 89 је дипломирало и стекло звање виши стручни радник металске (укупно 70) односно електротехничке (19) струке.¹⁹

Оснивање Педагошко-техничког и Агрономског факултета

На Митровдан (8. новембра) 1975. године свечано је отворен први факултет у Чачку – Педагошко-технички (истог дана када и Гимназија, само 138 година касније). Идеја о његовом оснивању је старија, а у практичну реализацију се кренуло 1973. године. Већ 20. јуна 1974. Скупштина републичке заједнице образовања доноси одлуку о оснивању ПТФ. Сав терет у спровођењу бројних активности које су претходиле почетку рада изнела је Матична комисија којом је председавао проф. Милан Весовић (проректор Београдског Универзитета), а чији је секретар био Милић Ђекић (директор Више техничке школе). Иначе, редовна настава је почела нешто раније – 10. октобра 1975. У прву годину се уписао 321 студент на три одсека (Професор техничког образовања, Професор машинства и Професор електротехнике). Настава је извођена у сали СО Чачак, а касније у просторијама Дома културе, учионицама ОШ „Вук Караџић“, сали „Чачанског гласа“, слушаоницама, кабинетима и лабораторијама Више техничке школе. Први наставници и сарадници били су Драган Голубовић, Предраг Ружичић, Јелена Ковачевић, др Миливоје Урошевић, Миливоје Ђућиловић, Милан Вукадиновић и Ружица Мандић, а секретар Реља Кандић. Поред њих наставу су изводили наставници Више техничке школе Чачак и угледни професори са српских универзитета.²⁰ За првог декана изабран је др Миливоје Урошевић (1976–1979). Први дипломци Педагошко-техничког факултета, уједно и први професори машинства, студије су окончали 28. септембра 1979. године: Раде Драгојловић, Драгоје Петковић, Љубиша Папић и Бранко Зечевић. Поткрај те године, 28. децембра, дипломирао је и Миломир Вучковић, први професор техничког образовања. Први дипломирани професор електротехнике био је Китан Ђорић, који је дипломирао 23. маја 1980. године.

Још 1963. године постојала је идеја да се Виша пољопривредна школа реорганизује у факултет. Иста идеја је актуелизована и седамдесетих година ХХ века. Потом се размишљало о оснивању Факултета за животну средину у Чачку. Ниједна од ових идеја није практично остварена. Међутим, после дужих припрема основан је Агрономски факултет у Чачку, (прерастањем

19 Светислав Љ. Марковић, *Висока школа техничких струковних студија Чачак: 50 година рада*, Висока школа техничких струковних студија Чачак, едиција „Посебна издања“, књига 10, Чачак, 2010.

20 Драган Голубовић, Јелена Ковачевић, *Технички факултет 1975–1990*, Технички факултет, Чачак, 1990, 31–48.

претходне Више пољопривредне школе у овај ранг). Иако је са радом почео 9. октобра 1978, званично је основан 27. априла 1979. године. Решење о оснивању донела је Скупштина општине Чачак. Послове из надлежности инокосног пословног органа до избора декана обављао је проф. др Милан Деспотовић. За првог декана изабран је др Раде Ђорђевић (1980. године).²¹ Од 1978. до 2000. године факултет је образовао инжењере агрономије општег смера. Године 2000. започиње и образовање дипломираних инжењера агрономије на смеру Прехрамбена технологија, а од 2003. и на Агроекономском смеру (Менаџмент у пољопривреди). Истовремено, поред основних студија организовано је и школовање специјалиста из области заштите биљака, као и магистара и доктора наука.²² Први дипломирани инжењери агрономије били су Младенка Сретеновић, Слободан Ломовић и Радовин Дробњаковић, који су дипломирали 18. фебруара 1984. године.

Интеграција Више техничке школе и Педагошко-техничког факултета

О удруживању Више техничке школе и Педагошко-техничког факултета говорило се и пре него што је факултет почео са радом. Тада је истицано да оснивање факултета неће угрозити рад и постојање Више техничке школе. Међутим, сматрало се да би интеграцијом у једну установу, која би организовала степенасту наставу, квалитет рада био побољшан, а да би се тешкоће које су оптерећивале рад обе установе лакше савладале. Док је Школа образовала инжењере за производњу (популарно називане погонске инжењере), Факултет је основан са циљем да школује професоре техничког образовања, машинских и електротехничких предмета у основним и средњим стручним школама. Први покушаји да дође до фузије нису успели. Али, 1979. године то је решено – удруживањем.

После двогодишњих припрема долази до интеграције Факултета и Школе. На референдуму, одржаном 26. априла 1979. године, радници Више техничке школе и Педагошко-техничког факултета усвојили су Самоуправни споразум о удруживању ове две високошколске институције. У првој реченици овог споразума стоји да су се радници ове две организације удружили у једну, која од 1. октобра 1979. године послује као Педагошко-технички факултет – Чачак. Од тада фигурира само једна установа: Педагошко-технички факултет, односно, Технички факултет (од 1986. године).²³ Наглашено је да је удруживање извршено у циљу квалитетније организације и извођења наставе, рационалнијег

21 | Томислав Продановић, *н. д.*, 13–15.

22 | *Монографија 1978–2008*, Агрономски факултет, Чачак, 2008, 6–7.

23 | Драган Голубовић, Јелена Ковачевић, Синиша Ранђић, *Технички факултет на прагу треће деценије*, Технички факултет, Чачак, 1995, 75.

коришћења стручних кадрова, бољег искоришћења средстава, школског простора, лабораторија и лабораторијске опреме...

Настава се у почетку одвијала паралелно: петосеместралне студије вишег образовања и високо образовање. Од школске 1982/1983. године настава за прву и другу годину студија је обједињена, па су по истом програму радили студенти Електротехничког, односно Машинског одсека за образовање инжењера (виша стручна спрема) и дипломираних инжењера и професора (висока стручна спрема). На Факултету се реализују наставни планови и програми четворосеместралних студија за стицање звања инжењер електротехнике и инжењер машинства. Од 1987. године враћа се паралелна настава, па студије вишег образовања трају две године.

Истовремено, са интеграцијом је започето и извођење радова на новој згради Факултета. Године 1982. завршена је зграда, чија је изградња почела 1979. У њу се уселио Факултет, али и Виша техничка школа, која је у његовом саставу. Пројектована је зграда укупне корисне површине од 12.830 m², али је тада завршена само прва фаза градње. Ни данас се од тога није одмакло. Завршена зграда има површину од 7.000 m² – два амфитеатра (већи са 380 седишта и мањи са 180), 18 слушаоница, 30 кабинета, 16 просторија за администрацију, свечану салу, лабораторије и библиотеку са читаоницом, две просторије за студентски клуб, просторије за рачунарски центар, штампарију, копилицу. Руководилац инвестиција био је професор Милић Ђекић. Зграда је свечано отворена 7. јула 1982. године.²⁴

Усељењем у нову зграду услови за студирање, као и за рад наставника и свих запослених, знатно су побољшани. Амфитеатри и слушаонице били су савремени и комфорни, кабинети пространи, припремљени да приме по два наставника, а канцеларије удобне и функционалне. Али, нису само побољшани услови за рад: просторије студентског клуба омогућавале су организацију забава, које су биле најпосећеније у граду. Посебно су побољшани услови што се тиче доступности литературе. То је постигнуто отварањем библиотеке са читаоницом (која има 56 читалачких места) површине 180 m². Уз њу се налази и просторија за складиштење књига и часописа површине 80 m².

Педагошко-технички факултет 1986. године мења назив у Технички факултет Чачак. Стручна звања стицана на Техничком факултету у том периоду била су: дипломирани инжењер електротехнике за индустријску енергетику, дипломирани инжењер електротехнике за електроенергетске системе, инжењер машинства, инжењер електротехнике и професор техничког образовања.

Усељењем Техничког факултета у нову зграду знатно су побољшани услови рада и на Агрономском факултету, јер је њему припала цела зграда у којој су се до тада налазиле све чачанске установе високог образовања.

24 | Аутори идејног решења зграде су архитекте Анђелка Маровић и Момир Радишић, одговорни пројектанти Андрија Андрић и Милица Ненадовић, а извођење радова поверено је ГП „Хидроградња“ из Чачка.

У Чачку раде два факултета и једна виша школа

Како су се спојили, тако су се Виша техничка школа и Технички факултет и раздвојили. Било је то 1. октобра 1988. године. Од тада су обе установе у истој згради, користе заједничке просторије, али су независне једна од друге.²⁵ Виша техничка школа је у првим годинама по одвајању радила по наставним плановима и програмима из 1987. године. Настава се одвијала у четири семестра. Од 1990. године Виша техничка школа организује петосеместралне студије на два одсека: Електротехничком (Енергетски смер) и Машинском (Производни и Конструкциони смерови).²⁶

Од школске 1992/1993. године на Техничком факултету су заступљене нове наставне групе: дипломирани инжењери електротехнике за мехатронику и професори технике и информатике. Непрекидно унапређење наставних активности и осавремењавање наставних планова резултирало је, од школске 1998/1999. године, новим смеровима (Рачунарска техника и Индустријски менаџмент), на којима су се школовали дипломирани инжењери електротехнике за рачунарску технику и дипломирани инжењери индустријског менаџмента.

Законом о високом образовању донетом 1993. године укида се статус ванредног студента. Од тада се студенти диференцирају само по томе ко их финансира, па се разликују студенти који се финансирају из буџета Републике Србије и они који се сами финансирају. Популарно се називају буџетски и самофинансирајући (у почетку се говорило суфинансирајући, јер нису плаћали економску школарину, већ је један њен део рефундиран из буџета) студенти. Посебно је наглашено да су студенти који су започели студије закључно са школском 1992/1993. годином у статусу редовног студента изједначени у погледу права и обавеза са студентима који не плаћају школарину, а студенти у статусу ванредног студента са студентима који плаћају школарину.

Један од најтежих периода у историји чачанског високог школства десио се 1999. године. До 24. марта те године настава је извођена према распоредима. Од тог дана, суочени са седамдесетседмодневном агресијом НАТО бомбардера, чачански факултети и Виша техничка школа престају са радом. Само су поједини радници дежурали дању и ноћу.²⁷

Проширење смештајних капацитета Студентског дома извршено је 1990. године. Обезбеђено је 200 лежајева, што је изузетно мало за потребе два чачанска факултета и Вишу техничку школу, у којима годишње студира више од 1.500 студената. Због тога су тражена алтернативна решења, па је за смештај

25 Драган Голубовић, Синиша Ранђић, *Технички факултет 30 година са вама (1975–2005)*, Технички факултет, Чачак, 2005.

26 Светислав Љ. Марковић, „Две установе у једном објекту“, *Просветни преглед*, год. 13, Београд, 2001, 7.

27 Светислав Љ. Марковић, *Летопис Више техничке школе Чачак за школску 1998/99*, Виша техничка школа, Чачак, 1999.

студената коришћен и хотел „Морава“. Исхрана је и даље организована у ресторану „Париз“. Модеран ресторан Студентског центра отворен је у октобру 2000. године, чиме је, за дужи период, на најбољи начин решено питање исхране свих чачанских студената. Што се студентског стандарда тиче, он је био све већи. Здравствена заштита је организована у чачанском Медицинском центру, где је у новембру 1980. године, у оквиру Амбулантно-поликлиничке службе, почела да ради амбуланта за здравствену заштиту студентске омладине. Тиме су сви чачански студенти добили комплетну здравствену заштиту. За спортске активности коришћени су терени Спортског центра „Младост“, који се налазе у непосредној близини факултета. Све више студената добија студентске кредите, а Дом културе им омогућује да посећују позоришне представе са упола јефтинијим картама. Истоветан попуст даје и Кошаркашки клуб „Борац“. Сваке године се организују апсолвентске вечери и бруцошијаде. Чачански студенти су покретачи, издавачи и приређивачи више студентских часописа. Лист „Студент“ издавали су студенти Педагошко-техничког и Агрономског факултета од 1979. године. „Култор“ је лист студената Агрономског факултета, чији први број је објављен 1996. године. Студенти Високе техничке школе од 2007. године издају свој часопис – „Indexpress“.

Борба за повећање броја студената увођењем нових усмерења

Технички факултет, идући у корак са трансформацијама привредног окружења и наглим порастом броја малих и средњих предузећа, започиње трогодишње струковне студије Предузетничког менаџмента. Прва генерација инжењера Предузетничког менаџмента уписана је у школској 2006/2007. години.²⁸

Агрономски факултет од 2000. године образује и дипломиране инжењере агрономије – смер Прехрамбена технологија, а од 2003. и дипломиране инжењере агрономије – Агроекономски смер (Менаџмент у пољопривреди).

И Виша техничка школа интензивно ради на осавремењивању наставних планова и програма.²⁹ Тако је смер Индустријска информатика на Машинском одсеку основан 2000, а 2002. године отварају се још два одсека: Графички и одсек за Менаџмент.³⁰ Поред њих, исте године се отварају и смерови Одржавање техничких система, Наставник практичне наставе машинске струке и Наставник практичне наставе електро-струке.³¹ Студенти су на ове смерове уписивани до

- 28 Светислав Љ. Марковић, „Поново уписна грозница“, *Школарац*, Машинско-саобраћајна школа Чачак, бр. 5, Чачак, 2006, 11.
- 29 Светислав Љ. Марковић, *Летопис Више техничке школе Чачак за школску 2004/05. годину*, Виша техничка школа, едиција „Посебна издања“, књига 1, Чачак, 2005.
- 30 Светислав Љ. Марковић, „Дипломирали први графички инжењери“, *Школарац*, Машинско-саобраћајна школа Чачак, бр. 4, Чачак, 2006, 12.

2006/2007. школске године. У Вишој техничкој школи се 2003. године прешло на трогодишње (шестосеместралне) студије.³²

Године 2005. отворена је и Виша пословна школа Чачак. То је прва приватна самостална, недржавна школа акционарског карактера основана у Чачку, решењем Министарства просвете и спорта од 7. септембра 2005. године. Првих година рада била је лоцирана у просторијама Радничког универзитета „Коста Новаковић“.³³ У почетку је имала само један студијски програм. Први директор ове школе био је проф. др Мирослав Динчић (2005–2006). Школа је одмах по оснивању формирала своју библиотеку, која сада располаже са више од 2.000 књига.

Болоњски процес

Одредбе Закона о високом образовању из 2005. године наметнуле су потребу акредитације свих високошколских установа у Србији. У тај процес прве су укључене више школе.³⁴

Године 2007. извршена је акредитација Више техничке школе, којом је она променила име у Висока школа техничких струковних студија. Комисија за акредитацију и проверу квалитета је 30. априла 2007. године донела Уверење о акредитацији студијских програма основних струковних студија: Индустријска информатика, Електроенергетика, Електроника и рачунарство и Производно машинство. Исте године, 2. јуна, иста комисија донела је Уверење о акредитацији установе. Национални савет за високо образовање је 7. децембра 2007. године донео решење о акредитацији студијског програма Графичка техника. Следеће године, 24. маја, Национални савет за високо образовање акредитује и Производни менаџмент. На тај начин најстарија високошколска установа у Чачку и Западној Србији постала је првоакредитована висока школа у Моравичком округу.³⁵ Основне студије на свим студијским програмима трају шест семестара (три године, са 180 ЕСПБ).³⁶ Специјалистичке студије у једногодишњем трајању (два семестра, 60 ЕСПБ), акредитоване су решењем Комисије за акредитацију

- 31 Светислав Љ. Марковић, *У Чачку се школују инжењери – одржаваоци техничких система*, билтен Друштва одржавалаца техничких система, бр. 5, год. II, Београд, 2005, 2.
- 32 Светислав Љ. Марковић, „Практична знања привлаче младе“, *Школарац*, Машинско-саобраћајна школа Чачак, бр. 2, Чачак, 2005, 13.
- 33 Светислав Љ. Марковић, Илија В. Поповић, *Лексикон чачанског образовања*, Виша техничка школа, едисија „Посебна издања“, књига 5, Чачак, 2007.
- 34 Светислав Љ. Марковић, *Летопис Више техничке школе Чачак за школску 2005/06. годину*, Виша техничка школа, едисија „Посебна издања“, књига 2, Чачак, 2006.
- 35 Светислав Љ. Марковић, *Летопис Више техничке школе Чачак за школску 2006/07. годину*, Висока школа техничких струковних студија Чачак, едисија „Посебна издања“, књига 6, Чачак, 2007.
- 36 Европски систем преноса бодова.

и проверу квалитета од 20. марта 2009. године са студијским програмима Индустијско инжењерство (са три модула – Машинско инжењерство, Графичко инжењерство и Инжењерски менаџмент) и Електротехника и рачунарство (са два модула – Електроенергетика и Електроника и рачунарство).

Виша пословна школа акредитована је као Висока пословна школа струковних студија решењем Националног савета за високо образовање Министарства просвете и спорта од 9. новембра 2007. године. Студије и на овој високој школи трају три године (шест семестара, 180 ЕСПБ). Акредитована су два студијска програма: Пословна економија и предузетништво и Финансијски, банкарски и берзански менаџмент. Рад Школе се организује на више локација: Пиварски пролаз 85 (на трећем спрату), у Установи за културно-образовну делатност „Коста Новаковић“ и у Учитељској улици. Свршени студенти стичу стручне називе: струковни економиста и струковни менаџер.

Акредитацијом Факултета и студијских програма (2009) потврђено је да је Технички факултет у потпуности ускладио образовно-наставни процес са европским системом високог образовања. На нове акредитоване студијске програме прва генерација студената уписана је школске 2009/2010. године. Акредитовано је шест студијских програма: Електротехника, Мехатроника, Инжењерски менаџмент, Информационе технологије, Предузетнички менаџмент и Техника и информатика.

Исте године акредитован је и Агрономски факултет у Чачку. Основне академске студије организоване су на четири студијска програма: Агрономија – општи смер, Прехрамбена технологија, Воћарско-виноградарски смер и Зоотехника.³⁷ Прва три трају четири (осам семестара са 240 ЕСПБ), док Зоотехника траје три године (180 ЕСПБ). Други степен су дипломске академске студије које трају још једну (на Зоотехници две) годину у оквиру које се сакупља нових 60 (120) бодова. Докторске студије представљају трећи степен студирања и трају три године (још 180 ЕСПБ).

Half a Century of Higher Education in Cacak

Tradition of organized education in Cacak region is long more than two centuries. It all started with primary schools in Zablace and in Cacak, so today it is organized at all levels: from prep schools over primary and secondary, up to the advanced and higher education and it includes more than 1.500 educators.

Apart from two faculties (Technical and Agricultural) and one advanced school (Advanced School of Technical Studies) whose founder is Republic of Serbia and one private advanced school (Advanced Business School), in the last ten years in Cacak a great number of higher education institutions from other Serbian towns have opened their departments. They are School of Law and Economy from Nis, Teacher's Faculty from Uzice, Faculty of Scene and Applied Arts – Journalism from Belgrade, Advanced School of Economy from Valjevo, Advanced Business School Belgrade, Advanced School of Building from Uzice, Business School 'Megatrend' from Belgrade, University 'Braca Karic' from Belgrade, Faculty of Service Business from Novi Sad, Advanced School for Business Secretaries – Belgrade...

Cacak higher education institutions educated about 10.000 engineers and graduate engineers (out of that 4.800 at Advanced School of Technical Studies and more than 3.100 at Technical Faculty, and about 1.200 at Faculty of Agriculture and at Advanced School of Agriculture 634 graduates), more than 100 specialists, 120 Masters of Science, and about 65 PhDs. Almost 40.000 students have been sitting in their desks. They are also organizers of numerous professional and scientific magazines, scientific conferences and gatherings, participants in realization of scientific-research projects, publishers of professional magazines and scientific monographs, textbooks and other publications. About 25.000 library units are in their libraries. They are publishers of more than 500 publications. In a word, their trace in Cacak and Serbian education sky is recognizable.

Many graduates from Cacak advanced schools and faculties achieved significant careers in economy organizations in Serbia and in ex-Yugoslav republics, but out of those borders as well, working as engineers and managers in companies or as owners of their own private companies. Many graduates gained recognition in education institutions throughout our country. Tens of graduates continued their schooling thus becoming post graduates or PhDs.

Svetislav Lj. MARKOVIC, PhD

Un demi-siècle d'enseignement supérieur à Cacak

La tradition de l'enseignement organisé dans la région de Cacak dure depuis plus de deux siècles. On commença avec les écoles primaires et les collèges à Zablace et à Cacak, jusqu'à ce que l'enseignement soit organisé à tous les niveaux : du cours préparatoire, à travers le primaire, le collège et le lycée, jusqu'à l'enseignement supérieur, dans lesquels travaillent plus de 1 500 enseignants.

En dehors de deux Facultés (technique et agronomique) et d'une Haute école (Haute école d'études spécialisées techniques, jusqu'en 2007 Haute école technique), dont le fondateur fut la République de Serbie, et une Haute école privée (Haute école pour les affaires), à Cacak au cours des dernières dizaines d'années fut ouverte une série de classes détachées d'établissements d'enseignement supérieur provenant d'autres villes serbes. Ce sont : la Faculté de droit et la Faculté des sciences économiques de Nis, la Faculté pour la formation des enseignants d'Uzice, la Faculté des arts scéniques et appliqués – journalisme de Belgrade, la Haute école de sciences économiques de Valjevo, la Haute école pour les affaires de Belgrade, la Haute école de construction d'Uzice, l'École pour les affaires "Megatrend" de Belgrade, l'Université „Braca Karic“ – Belgrade, la Faculté pour les affaires de Novi Sad, la Haute école pour le secrétariat commercial – Belgrade...

Les institutions d'enseignement supérieur de Cacak scolarisèrent environ 10 000 ingénieurs et ingénieurs diplômés (dont, 4 800 environ à la Haute école (Supérieure) technique, plus de 3 100 à la Faculté technique, environ 1 200 à la Faculté agronomique, et à la Haute école agricole 634 diplômés), plus de 100 spécialistes, 120 titulaires de magistères et 65 docteurs ès sciences. Sur leurs bancs d'écoliers défilèrent 40 000 étudiants environ. Ils furent organisateurs de nombreuses conférences et réunions spécialisées et scientifiques, participants dans la réalisation de projets de recherches scientifiques, éditeurs de revues spécialisées, de monographies scientifiques, de manuels et d'autres publications. Dans leurs bibliothèques se trouvent environ 25 000 unités de bibliothèque. Ils furent éditeurs de plus de 500 publications. En un mot, leur trace dans le ciel de l'éducation est reconnaissable.

Beaucoup de diplômés des Hautes écoles serbes et des Facultés accomplirent de brillantes carrières dans les organisations économiques en Serbie et dans les républiques de l'ex-Yougoslavie, mais aussi en dehors de leurs frontières, travaillant en tant qu'ingénieurs et directeurs dans les entreprises publiques ou comme propriétaires de sociétés privées. De nombreux diplômés acquérèrent leur affirmation dans les établissements d'enseignement partout dans notre pays. Des dizaines de diplômés continuèrent leurs études, devenant titulaires de magistères et docteurs ès sciences.

Svetislav LJ. MARKOVIC, Dr

*Одавде је све почело: зграда Више техничке и Више пољопривредне школе 1960. године
(данас је ту Агрономски факултет)*

Др Драгица Обреновић-Стојановска

Зграда у којој су смештени Технички факултет и Висока школа техничких струковних студија